REPERE ISTORICE ÎN DEZVOLTAREA ASISTENȚEI SOCIALE: DE LA ACȚIUNI CARITABILE SPRE INTEVENȚII SPECIALIZATE

HISTORICAL MILESTONES IN THE DEVELOPMENT OF SOCIAL WORK: FROM CHARITABLE ACTIONS TO SPECIALIZED INTERVENTIONS

Stela MILICENCO, dr., conf.univ., Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0001-6996-1182

***Rezumat**: Diversitatea formelor de asistare a persoanelor în situații de risc s-a dezvoltat concomitent cu evoluția sistemelor naționale de asistență socială, debutând cu acțiuni de caritate și evoluând spre strategii complexe de intervenţie destinate categoriilor sociale, grupurilor şi comunităţilor umane. Autorul Stela Milicenco, în articolul „Repere istorice în dezvoltarea asistenței sociale: de la acțiuni caritabile spre intevenții specializate" analizează câteva etape care carcaterizează apariţiei profesiei centrate pe „tratarea maladiilor sociale" în mod ştiinţific şi sistematic. Pe parcursul anilor, asistența socială a ajuns la dezvoltarea unor strategii de intervenție destinate grupurilor și*

comunităților, cu accent pe prevenirea și atenuarea efectelor vulnerabilității și marginalizării sociale.
Cuvinte-cheie: *Asistenţă Socială, caritate, filantropie, legiferare, asistare, pomană, ateliere publice, aşezământ social, asociaţii profesionale.*

Abstract*: The diversity of forms of assisting people at risk has developed simultaneously with the evolution of national social work systems, starting with charitable actions and evolving towards complex intervention strategies for social categories, groups and human communities. The author Stela Milicenco, in the article "Historical milestones in the development of social work: from charitable actions to specialized interventions" analyses some stages that characterize the emergence of the profession focused on "treating social ills" in a scientific and systematic way. Over the years, social work has come to develop intervention strategies for groups and communities with a focus on preventing and alleviating the effects of social vulnerability and marginalisation.*
Keywords: *social work, charity, philanthropy, lawmaking, assistance, almsgiving, public workshops, social settlement, professional associations.*

Domeniul de asistență socială a evoluat rapid în ultimul timp: de la asistarea cu mijloace clasice a individului în dificultate, la asistenţa grupurilor, comunităţilor cu probleme speciale, în scopul identificăriii unor soluţii corespunzătoare de integrare într-un mod decent de trai. Asistentul social este cel care ajută indivizii, grupurile şi comunităţile să identifice resursele disponibile, precum şi să proiecteze strategiile de rezolvare a problemelor, contribuid la refacerea deficitului de integrare socială a celor în dificultate.

Asistența Socială își are originile în epoca contemporană, însă în calitate de activitate de ajutorare a oamenilor în dificultate ea dispune de o istorie mult mai îndelungată, fiind asociată cu ample acte de caritate și filantropie.

Primele încercări ale instituţiilor religioase de a ajuta persoanele în dificultate prin acte de caritate pot fi considerate, de fapt, forme primare în practica asistenţei sociale. În literatura de specialitate se regăsesc multiple dovezi care denotă acțiunile filantropice desfășurate încă din primele civilizatii. Spre exemplu, sursele istorice din *Egiptul Antic* au consemnat mesajul nobilului Piopinaht Hecaib, care face apel la acțiunile de ajutorare a oamenilor nevoiași: *„Я давал хлеб голодному, одевал нагого/Ofeream pâine omului înfometat şi haine celui nevoiaş”*, care a fost cioplit pe mormântul acestuia pe stânca râului Nil [1, p.12]. În civilizaţia *Chinei Antice* iubirea faţă de aproapele, respectul şi sprijinul reciproc reprezentau cele mai importante norme morale, care erau parte a concepţiei de umanism, corectitudine şi datorie, acestra făcând parte din doctrina etică elaborată de Confucius, care reprezintă un autentic Cod de norme morale privind comportamentul oamenilor. La temelia întregii **structuri sociale Confucius** pune cinci principii privind cele cinci relaţii personale şi sociale deosebit de importante. Tradiţia de caritate, atitudinea umană faţă de aproapele său, compasiunea erau inerente şi în cultura spirituală a *Indiei Antice,* respectiv, în imnul „Rig Veda” se regăsesc îndemnuri de a fi receptivi

faţă de nevoile omeneşti şi de a împărtăşi din bogăţia personală, or, virtutea reprezintă supunerea legilor dumnezeieşti, care include şi dragostea faţă de om. Mai târziu, au început să apară documente normative care reglementau interacţiunea socială, iar cel mai important dintre acestea este *„Legile lui Manu”*, în care se descriu formele de căsătorie, mecanismele de adopție, specificul procesului de moştenire etc. Concepţiile privind caritatea şi sprijinul reciproc au fost dezvoltate şi în cultura spirituală a *Greciei Antice,* unde suportul celor săraci era considerat chiar o datorie, în virtutea faptului că săracii au avut relaţii de rubedenie cu strămoşii care au fondat oraşele-stat. Problema privind organizarea activităţilor asistenţiale pentru cei defavorizați a preocupat şi conducătorii din *Roma Antică.* În încercarea de a menţine ordinea în stat, a fost stabilit că funcţionarii responsabili de lucrările publice să fie preocupaţi şi de distribuirea pâinii săracilor, iar mai tîrziu încep a activa funcţionari responsabili de asistenţa orfanilor. Astfel, activităţile filantropice au început să obţină caracteristicile unui sistem organizat.

Totodată, diverse forme de suport au fost lansate şi fără participarea instituţiilor statului, spre exemplu, a rămas în istorie activitatea *„Asociaţiilor funerare”,* care erau preocupate de organizarea în comunitate a înmormântărilor decente.

După cum demonstrează experienţa mondială, astfel de activităţi asistenţiale timpurii se limitau la două forme de filantropie: *pomană* şi *asistare* (grijă) *publică.* Ca formă primară de finatropie, *pomana* avea un caracter neorganizat, deţinând, de rând cu momentele pozitive, şi un şir de consecinţe negative, dat fiind că dările permanente şi generoase contribuiau la dezvoltarea mizeriei profesionale, a dependenţei de aceste dări. Spre deosebire de pomană, *asistarea publică* este realizată de anumite instituţii, în primul rând de către Biserică, societate/comunitate, dar, desigur, şi de persoane particulare, manifestându-se preponderent prin oferirea de adăpost şi hrană indivizilor lipsiţi de mijloace de existenţă. Documentele istorice relatează că Biserica a sprijinit din cele mai vechi timpuri familiile sărace, copiii orfani, copiii abandonaţi şi bătrânii bolnavi, asigurându-le îngrijire, şcolarizare şi însuşirea cultului bisericesc, cu scopul de a-i integra ulterior în societate. Cu timpul, însă, asistarea publică, oferită de Biserică și de diverse confesii, devine o funcţie şi a statului, a diverselor structuri ale acestuia. Astfel, spre deosebire de pomană, asistarea publică obţine un caracter organizat, subiecte ale acesteia devenind instituţii sociale – atât politice, cât şi nepolitice [2, p.109-110].

Cercetătorii preocupați de problema evoluției asistenței sociale menționează, că activităţile filantropice au obținut o dezvoltare mai profundă odată cu legiferarea creştinismului și că aceasta nu este deloc întâmplător, dat fiind că anume instituțiile religioase au sprijinit din cele mai vechi timpuri familiile sărace, copiii orfani, copiii abandonaţi şi bătrânii bolnavi. Cu timpul, însă, ajutorul oferit de Biserică și de

diverse confesii, devine o funcţie şi a statului, iar asistarea publică, spre deosebire de pomană, obţine un caracter organizat.

Începutul istoriei asistenţei sociale poate fi asociat cu anii 1750 î.Hr., când în Babilon a fost creat celebrul *„Cod de legi al regelui Hammurabi”*, prin care oamenii erau îndemnaţi să-şi iubească semenii, să se îngrijească de cei săraci, de orfani şi văduve. Codul cuprindea un prolog, 282 de articole de lege şi un epilog, textul fiind săpat pe o stelă de 2,25 metri, care actualmente se află în Muzeul Louvre din Paris. Prin acest Cod oamenii erau îndemnaţi să-şi iubească semenii, *„să-i ajute pe cei aflaţi în nevoie, în caz de foamete, calamitate, război etc.”* [3, p.13].

Este notabilă activitatea *Sfântului Vasile cel Mare,* o personalitate ecleziastică a secolului al IV-lea, cu numele căruia este asociată transformarea caracterului sporadic al caritǎţii în unul permanent şi organizat, de rând şi cu organizarea serviciilor de asistenţă socială, numită mai târziu *„Vasiliada”.* Marele aşezământ de asistenţă socială de lângă Cezareea Capadochiei a fost inaugurat în 374, și cuprinde case de îngrijire a săracilor, cămin pentru străini, spital pentru „leproşi” și un xenodohion. *„A fost prezentat prin Liturghia sa, prin cuvântările sale, prin rânduielile date călugărilor, prin modul în care a organizat asistenţa socială, prin viaţa sa de călugăr şi ierarh iubitor de Dumnezeu şi de poporul pe care îl păstorea*”, menționează istoricul și preotul M.Păcurariu [4, p.26-27].

Este important de evidențiat și câteva tipuri de instituții sociale, prin care au fost promovate modalitățile sistematice de asistare, ca alternative la clasica milostenie față de săraci, printre care: orfanotrofii, girocomii, partenocomii, brefotrofii și diverse asociaţii caritabile. Astfel, *orfanotrofiile* ofereau adăpost și suport copiilor orfani, cel mai vechi orfelinat fiind „Orfelinatul Sfântul Zotic” de pe vremea împăratului Constantin cel Mare. *Girocomiile (hirocomiile)* reprezentau azile pentru bătrâni, cu precădere pentru femeile văduve, lipsite de condiţii normale de vieţuire. În vremea lui Constantin cel Mare a existat un astfel de aşezământ numit *Girocomion,* întemeiat de către mama sa Elena la Constantinopol. Bizantinii, precum şi slujitorii Bisericii, au acordat o atenţie deosebită persoanelor de vârsta a treia, rugându-se ca ultimele zile ale existenţei lor pământeşti să fie liniştite şi lipsite de dureri. Cercetătorii au identificat peste 30 de astfel de aşezăminte, majoritatea purtând numele fondatorilor lor. De menționat că văduvele ajutate şi întreţinute de comunitatea creştină se împărţeau în două categorii: vârstnicele, care duceau o existenţă castă şi se dedicau slujirii Bisericii, şi cele sărace, lipsite de mijloace, dar care nu aveau obligaţia de a presta servicii Bisericii. Pe primele dintre ele Biserica era obligată să le întreţină, să le ofere găzduire şi masă, pe când văduvele din a doua categorie erau ajutate în funcţie de posibilităţi. *Partenocomiile* constituiau case de adăpost pentru fete, existenţa lor fiind semnalată încă de pe vremea Sfântului

Antonie cel Mare şi a lui Constantin cel Mare. Cel mai important rol l-au jucat partenocomiile care adăposteau fete orfane, expuse primejdiilor din cadrul societăţii. Orfelinatele pentru fete erau deservite de diaconiţe, care îşi desfăşurau activitatea după programe special întocmite, prin aplicarea cărora fetelor din aşezământ li se asigura o moralitate deosebită, un anumit grad de cultură şi o îndeletnicire gospodărească. Cu timpul, partenocomiile au dispărut, afiliindu-se mănăstirilor de călugăriţe şi contopindu-se cu acestea. *Brefotrofiile* erau aşezăminte pentru copii mici abandonaţi, proveniți din afara căsătoriei. De regulă, copiii pe care părinţii doreau să-i abandoneze erau lăsați la uşile templelor, ale clădirilor publice, la porţile cetăţilor, prin foruri şi portice. De rând cu acestea, trebuie menţionate și *asociaţiile caritabile* care au fost înființate în Biserică: *vespillones* (prima corporaţiune caritabilă care apare în istorie și care avea ca scop îngroparea morţilor) și *parabolanii* (o altă asociaţie, care a apărut în crudele epidemii din secolul al III-lea la îndemnul Episcopului Dionisie al Alexandriei şi îi ajutau pe cei căzuţi pradă bolilor contagioase. Parabolanii se recrutau din rândurile oamenilor simpli şi săraci, care aveau cunoștințe în îngrijirea bolnavilor de către episcopi).

Totuși, primele forme de asistență socială asigurate prin legislație s-au înregistrat abia în secolul al XVI-lea în Anglia, având ca reper câteva legi adoptate de Parlamentul englez. Spre exemplu, legea sugestiv intitulată *„Elisabethan Poor Law”,* care impune o rată pentru sărăcie, fapt care poate considerat ca debut instituţional al asistenţei sociale. Din taxa plătită de cei care deţineau pământ se obţin fonduri pentru ajutorul celor dezavantajaţi: vârstnici. bolnavi, săraci, persoane cu dizabilități etc. Mai târziu, în Marea Britanie, Franţa, Germania, SUA apar primele sisteme de protecţie socială în sfera asigurărilor sociale (în special cele centrate pe sănătate, pe bătrâneţe, pentru orfani, pentru accidente de muncă). Au fost iniţiate și diverse forme de luptă cu sărăcia, printre care *atelierele publice, sistemele Roundsman și Speenhamland.* Respectiv, statutul *Atelierelor publice* a fost reglementat în anul 1722 printr-o lege, scopul fiind de a permite săracilor, indiferent de vârstă şi de sex, să presteze o muncă în schimbul unui venit. Munca prestată în atelierile publice era foarte grea şi slab remunerată, rolul principal era fiind de a-i descuraja pe săraci să vină în oraşe. La rândul său, *Sistemul Roundsman* prevedea întreţinerea şomerilor de către cetăţenii parohiei din care aceştia făceau parte, iar *sistemul Speenhamland* reprezenta o altă formă de suport, care prevedea acordarea unor compensaţii de venit muncitorilor cu salarii mici. Compensaţiile urmăreau atingerea unui prag calculat în funcţie de numărul copiilor pe care muncitorul îi avea în întreţinere [5, p.61-62].

Printre reperele principale, care au marcat detașarea asistenței sociale de acțiunile de caritate se înscriu *mișcarea „Settlement house”, societățile de organizare*

a carității, fundațiile publice, asociațiile de femei, organizațiile de asistență medicală, educație a tinerilor etc. Odată cu sporirea complexității raporturilor interumane și a diviziunii muncii în societățile moderne s-au constituit premisele necesare pentru crearea și dezvoltarea unor rețele asistențiale cu caracter permanent, apte să asigure atât o protecție socială generală, cât și una specifică, individulaizată.

Lansarea și funcționarea instituțiilor asistențiale a necesitat și prezența unui personal special pregătit și capabil să identifice grupurile de indivizi vulnerabili, problemele acestora, să elaboreze planuri de intervenție și să determine procese pozitive de schimbare la nivelul comportamentului beneficiarilor individuali și al celor multipersonali. Aceasta a determinat dezvoltarea reţelelor asistenţiale cu caracter permanent şi evoluţia asistenţei sociale ca profesie, care ţine de înfiinţarea instituţiilor corespunzătoare de învăţământ și a asociaţiilor profesionale, de formularea drepturilor şi responsabilităţilor de bază ale asistenţilor sociali, precum și de retribuţia oficială a muncii acestora.

Problema privind pregătirea personalului specializat în asistenţă socială s-a pus pentru prima dată în anul 1893 în cadrul unui Congres internaţional al asociaţiilor de binefacere, la care s-a decis că asistenţa socială trebuie practicată de un personal specializat. SUA au luat cele dintâi iniţiativa profesionalizării în acest nou domeniu, creând în anul 1897, la New York, prima şcoală de pregătire a asistenţilor sociali. În Europa, problema asistenţei sociale era strâns legată de încercarea de soluționare a contradicțiilor dintre clasele bogate şi cele sărace ale societăţii. Prima încercare de apropiere între acestea se realizează în Anglia, prin experienţa aşa-numitului *settlement*, în cadrul căreia, persoanele din înalta societate împărtăşeau cu săracii aceleaşi condiţii de viaţă şi îi sprijineau în diverse situații, fără a intenționa să subordoneze activitatea lor asistenţială vreunei propagande religioase sau ideologice, considerând că reconstrucţia socială este o problemă de justiţie, nu însă de binefacere creştină. Anume astfel de activități au constituit un model pentru centrele de asistenţă socială, care se vor crea între cele două războaie mondiale.

Treptat, asistența socială s-a transformat într-un atribut inalienabil al vieţii sociale, integrând în sine componenta practică, ştiinţifică şi didactică. Asistenţa socială ca activitate profesională şi instituţie socială este o realizare culturală a secolului al XX-lea și rămâne a fi o trăsătură definitorie a societăţilor contemporane, marcate de apariţia multiplelor probleme sociale noi tot mai complicate (refugiaţi, persoane în conflict cu legea, violență etc.). Asistentul social este implicat actualmente în soluţionarea multiaspectuală a problemelor din diferite sfere şi la diferite niveluri sociale: lucrul cu persoanele aparte, cu familia, cu grupuri mici de oameni şi cu comunităţi. Experienţa internaţională demonstrează tot mai convingător că anume instituţia asistenţei sociale contribuie la menţinerea ordinii, stabilităţii

sociale, la îmbunătăţirea considerabilă a vieţii oamenilor. Tocmai din această perspectivă asistenţa socială este și va rămâne o componentă semnificativă şi inalienabilă a organizării sociale. Este necesată promovarea la nivel naţional a unei strategii coerente de prevenire şi reducere a fenomenelor distructive, precum şi de perfecţionare continuă a asistenților sociali, care să fie capabili de a implementa mecanisme şi acţiuni eficiente orientate spre creşterea bunăstării individuale şi colective.

***Referințe*:**

1. *История Древнего Востока: тексты и документы (под редакцией Кузищина В.). Москва:* Высшая школа, *2002*. ISBN: 5-06-003756-8.
2. BULGARU, M. *Asistenţa socială. Fundamente teoretice și practice*. Chișinău: CEP USM, 2009. ISBN: 978-9975-70-809-8.
3. CHIPEA, L.O. *Dreptul securităţii sociale. Curs universitar*. Bucureşti: Pro Universitaria, 2014. ISBN: 978-606-26-0001-3.
4. PĂCURARIU, M. *Sfântul Vasile cel Mare în Biserica Românească*. În: Revista Teologica. Sibiu: Andreiana, 2009, nr.4. ISSN: 1222-9695.
5. BOCANCEA, C., NEAMŢU, G. *Elemente de asistenţă socială*. Iaşi: Polirom, 1999. ISBN: 973-683-302-X.